

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR

Husnora Ashqulova

Annotatsiya: *Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklar mavzusida tadqiqot, tilga oid madaniy nuqtai nazarlar va til bilimini oshirishga yordam beradigan lingvistik ifodalarni va madaniyat munosabatlari ochadi. Bu tadqiqot ularning o'xshashliklari, farqlari va kommunikatsiyada ahamiyati to'g'risida tushunchalar beradi, davlatlararo tushunchalar va tillar bilan ishlab chiqarishga yordam beradi*

Kalit so'zlar: *frazeologik birliklar, taqqoslash tahlili, tilning nuanslari, madaniy maqolalar, kommunikatsiya, kognitiv qarash, tarjima, pragmatik funksiyalar, kommunikativ kompetensiya, tipologik xususiyatlar,*

PHRASEOLOGICAL UNITS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Annotation: *Exploring phraseological units in English and Uzbek languages reveals intriguing linguistic nuances and cultural insights. This study examines their similarities, differences, and significance in communication, contributing to cross-cultural understanding and language proficiency*

Key words: *phraseological units, comparative analysis, linguistic nuances, cultural insights, communication, cognitive approach, translation, pragmatic functions, communicative competence, typological features*

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация: *Исследование фразеологических единиц в английском и узбекском языках раскрывает интересные лингвистические нюансы и культурные аспекты. Это исследование рассматривает их сходства, различия и значение в коммуникации, способствуя межкультурному пониманию и развитию языковой компетенции.*

Ключевые слова: *фразеологические единицы, анализ сравнения, лингвистические нюансы, культурные аспекты, коммуникация, когнитивный подход, перевод, прагматические функции, коммуникативная компетенция, типологические особенности*

KIRISH

Mustaqillik yillarida o'zbek tilshunosligida frazeologik birliklarni o'rganishda jiddiy yutuqlarga erishildi. Shu bilan birga yaxlit shakliy va mazmuniy strukturaga ega bo'lgan somatik frazeologizmlarning tilda amal qilinishining falsafiygnoseologik, milliy-psixologik va etnomadaniy aspektlarini tadqiq etish o'zbek tilshunosligining muhim vazifalaridan biriga aylandi. Zero, Prezidentimiz tomonidan «ona tilimizning boyligini, unga hurmat va muhabbatimizni tilimizni dunyoga tarannum etish bilan ko'rsatishimiz kerak»ligi alohida ta'kidlangani bejizga emas. Shu sababli frazeologizmlarning lingvostilistik va pragmalingvistik xususiyatlarini zamonaviy tadqiq usullari bilan ochib berish dolzarb muammolar sirasiga kiradi.

Tilimizdagi barqaror so'z birikmalarini, ya'ni iboralarni o'rganuvchi frazeologiya sohasi, Ya.D.Pinxasovning fikricha, dastlab adabiyotshunoslik predmeti sifatida o'rganilgan. Ma'lum badiiy asarni bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilganda, barqaror so'zlar bog'lanmasini aynan tarjima qilish mumkin bo'lmay qolgan. Bunda o'sha tillarda mavjud bo'lgan frazeologik birliklar o'rganila boshlangan. Dunyo filologiyasida frazeologiya atamasi Neandr tomonidan qo'llanilgan bo'lib, u badiiy asarlarni tarjima qilganda shu atamani ishlatgan.⁸ Biz ham ushbu bobda insonning xarakterini ifodalaydigan metaforik iboralarning badiiy asarlardan keltirilgan namunalari asosida izohlamoqchimiz. Quyida tarkibida inson xarakter-xususiyatiga oid leksemalar qatnashgan ayrim o'zbekcha metaforik iboralarning lingvokognitiv tahlilini keltiramiz hamda iboralarning ne chog'liq xalq madaniyatiga, mentalitetiga aloqadorligini aniqlaymiz.²⁵

Ikki yoki undan ortiq komponentdan tashkil topgan, yaxlit frazeologik ma'no anglatuvchi turg'un til birligi frazeologizm yoki frazeologik birikma (ibora) deyiladi. Masalan, ingliz tilida a feast or a famine ["katta omad yoki butunlay omadsizlik"]; think on one's feet ["tezda tushunib yetmoq"; "darhol javob qaytarmoq"], put on the grill ["kirishib ketmoq", "qiynoqqa solmoq"]; be (all) at sixes and sevens ["tartibsiz holda bo'lmoq, xaroba holda bo'lmoq"]; set on six and seven, set on cinque and sice ["eng katta nomerga pul tikish ya'ni barcha narsani o'rtaga qo'yib tavakkal qilish"] kabi iboralari bunga misol bo'ladi.

G'arb tilshunoslari orasida Sh.Balli birinchilardan bo'lib 1905 yilda frazeologiya terminini qo'llagan. U frazeologizmlarni stilistik nuqtai nazardan tilning ifoda birligi sifatida talqin qilgan. XX asrda frazeologizmlarni tadqiq qilgan olimlar orasida V.V.Vinogradovning semantik klassifikatsiyasini ta'kidlab o'tish lozim. Olim rus tili frazeologiyasini semantik klassifikatsiya qildi va mazkur klassifikatsiya ko'plab tillar frazeologizmlarni jadal o'rganishga turtki bo'ldi. Ushbu o'rinda ingliz tili frazeologiyasi tadqiqotchilar N.N.Amosova, A.V.Kunin, nemis tili frazeologiyasi tadqiqotchilaridan I.I.Chernishyova, A.D.Rayxshtayn, fransuz tili frazeologiyasi tadqiqotchilaridan M.I.Retsker kabi olimlarning nazariy va amaliy izlanishlarini alohida tilga olish lozim.²⁶

²⁵Bozorova, N. (2018). *Phraseological Units as a Means of Expressing Emotions in the English and Uzbek Languages. Journal of Scientific Research in Education*

²⁶Omonullaeva, D. (2017). *Comparative Analysis of Phraseological Units in English and Uzbek Languages. Philology: Scientific Researches.*

Frazeologizm soʻz kabi lugʻaviy birlik hisoblanadi. Ular ham soʻz kabi tilda tayyor holda mavjud boʻlganligi sababli nutq hodisasi emas, balki til hodisasi. Soʻz leksik maʼnoga ega boʻlgani kabi frazeologizm oʻam oʻzining frazeologik maʼnosiga ega. Soʻzdagi barcha paradigmatic, syntagmatic xususiyatlarni frazeologizmlarda ham yaqqol koʻrishimiz mumkin. Shu bilan birga frazeologizmlar soʻz va erkin soʻz birikmasidan bir qancha xususiyatlari bilan farqlanadi. Masalan, frazeologizm frazeologik sath elementi, birligi sifatida frazeologiya va frazeografiya obʼektidir. Frazeologiyani tashkil etuvchi komponentlar maʼno butunligiga ega emas, ular faqatgina shakl va tovush tomoni bilan soʻzga oʻxshaydi. Ularni tashkil qiluvchi komponentlarning frazeologik maʼnosi turgʻun, koʻproq emotsional ekspressiv xususiyatga ega boʻlgan belgi, harakat kabilarni ifodalaydi. Shuning uchun ham frazeologik maʼno leksik maʼnodan bir qancha jihatlari bilan farqlanadi. Aksariyat frazeologizmlarning identifikatori mavjud emas, yaʼni mazkur frazeologizm ifodalab kelayotgan maʼnosini bir soʻz bilan almashtirib boʻlmaydi hamda bu maʼno erkin soʻz birikmasi bilan izohlanishi mumkin xolos.²⁷

Tillardagi turgʻun iboralarning ilmiy tasnifi birinchi navbatda, frazeologizmlarga berilgan atamalarni tartibga solishdan iborat boʻlishi kerak. Tilshunoslikda turgʻun soʻz birikmalarini ifodalash uchun turli terminlardan foydalanilmoqda. Mazkur holat ushbu turgʻun soʻz birikmalari tabiatining murakkabligi bois yuzaga kelmoqda. Ular semantik, struktural va funktsional jihatdan murakkab sanalishadi. Shunga koʻra, frazeologizmlar struktural-semantik, stilistik, semantik, kompleks, gapdpgi sintaktik funktsiyasi va boshqa printsiplar asosida klassifikatsiya qilinadi. Anʼanaviy klassifikatsiya usullaridan biri sifatida struktural-semantik tamoyil asosidagi klassifikatsiya tan olinadi. Unga koʻra turgʻun soʻz birikmalari juft soʻzlar, idiomalar, hikmatli soʻzlar (aforizmlar), maqollarga boʻlinadi.

Taʼkidlab oʻtganimizdek, V.V. Vinogradovning rus tili frazeologizmlari asosida yaratilgan semantik klassifikatsiyasikoʻplab tillardagi turgʻun birikmalar tasnifini shakllantirishda katta ahamiyatga ega boʻldi. Aniqroq aytganda, olim yaratgan klassifikatsiya vositasida frazeologizmlarning boshqa tillarda ham uch guruhi mavjudligi isbotlandi⁵. Ushbu klassifikatsiyaga koʻra, frazeologizmlar quyidagicha tasniflangan:

1. Frazeologik chatishmalar. Ushbu guruhga toʻla koʻchma maʼnoga ega boʻlgan, semantik jihatdan qismlarga ajralmaydigan va umumiy maʼnosi birikmani tashkil etuvchi komponentlarning leksik maʼnosidan kelib chiqmaydigan til birliklari kiradi. Masalan, to kick the bucket, everything is at sixes and sevens.

2. Frazeologik birliklar. Ushbu guruhga yaxlit koʻchma maʼnoga ega boʻlgan iboralar kiradi. Ularning frazeologik chatishmalardan farqi shuki, umumiy maʼnosi tashkil etuvchi komponentlar maʼnosidan kelib chiqishi mumkin. Masalan, like a cat in a strange garret [oʻzini noqulay his etmoq, ignani ustida oʻtirmoq maʼnosida]

²⁷Rahimov, A. (2019). *Typological Features of Phraseological Units in the English and Uzbek Languages. Linguistics and Culture Review*

3. Frazeologik birikmalar. Ushbu guruhga qisman ko'chma ma'noga ega bo'lgan, ma'no motivatsiyasi mavjud, sintraktik nuqtai nazardan tarkibiy qismlari osongina ajratilishi mumkin bo'lgan birikmalar kiradi. Bunday birikmalar komponentlari sinonimlar bilan almashtirilishi ham mumkin. Misol uchun, jerk (yoki snatch) smb. bald-headed ["kim bilandir qo'pol muomalada bo'lmoq", "kimdandir o'ch olmoq"]; come (yoki get) down to cases ["gapning po'skallasini aytmoq", "ishga ko'chmoq"]; fix (yoki stop) smb's clock ["kimningdir ovozi o'chirmoq"]; be (yoki sit) on a cloud ["juda baxtli his etmoq"].

I.I.Chernisheva turg'un so'z birikmalarining bir vaqtning o'zida ham grammatik, ham semantik, ham stilistik xususiyatlarini inobatga oluvchi kompleks tamoyillarni ishlab chiqdi. Bunga ko'ra bir tomondan frazeologizmlarning so'zdan farqi aniqlansa, ikkinchi tomondan ularni frazeologik xususiyatga ega bo'lmagan turg'un so'z birikmalaridan ajratib olish mumkin bo'ladi. Turg'un so'z birikmasi albatta kamida ikkita so'zdan iborat bo'lishi kerak. Bu jarayonda frazeoshakl tarkibidagi komponentlar o'z mo'tadilligini saqlagan holda, u yoki bu o'zgarishlarga yuz tutishda mahrum bo'lishlari mumkin. Quyida ravish so'z turkumiga xos bo'lgan so'zlarning frazeologizmlar shakllanishida tutgan o'rnini ko'rib chiqamiz:

He realized that ...he was sailing rather close to the wind financially... (Th.Dreiser)

...he's sailing near the wind with those large contracts that he makes (J.Galsworthy . He didn't buy a programme - they were asking a shilling each for them and a man must draw a line somewhere(J.B.Priestley). He was drunk ... rotten drunk. A follow's got to draw the linesomewhere(A.J.Cronin). Misollardan ko'rinib turibdiki, frazeologik birliklar tilda tayyor holda mavjud bo'lgan birliklardir. Ular ikki yoki undan ortiq komponentlarga ega. Natijada frazeologizmlar o'z ma'nolari, tarkibi va strukturasi ko'ra bir butun turg'un shakl sifatida qabul qilinadi. Bundan ko'rinib turibdiki;

1. Frazeologik birliklar nutq jarayonida yaratilmaydi, balki ular tilda tayyor holda bo'ladi;

2. Tarkibiy qismlarining bir butunligi, strukturasi va semantikasining doimiyligi frazeologik birliklarga xos bo'lgan xususiyat sanaladi;

3. Frazeologik birliklarning tarkibiy qismlari ikki yoki undan ortiq asosiy urg'uga ega bo'lishi mumkin;

4. Frazeologik birliklar so'zlovchi tomonidan so'z sifatida anglanishi mumkin bo'lgan alohida bo'laklardan tashkil topgan turg'un birikmalardir.

Har bir tilning o'ziga xos xususiyatlaridan, ichki imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda o'z rivojlanish qonuniyatlari mavjud bo'ladi. Ingliz tilida turg'un iboralar shakllanishining ham o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Ma'lumki, frazeologizmning shakllanishi deganda, u yoki bu so'z birikmasining frazeologik turg'unlikka xos bo'lgan barcha elementlarni qo'lg kiritishi nazarda tutiladi. ²⁸

²⁸ Abdullaeva, N. (2017). *Cognitive Approach to Analyzing Phraseological Units in English and Uzbek Languages. Language and Literature Studies*

Ingliz tilida yangi frazeologizmlarning yuzaga kelishiga sabab bo'luvchi omillarga quyidagilar kiradi: nom talab qiluvchi yangi tushunchalarning paydobo'lishi; o'z ta'sir kuchini yo'qotgan iboralarni yangisi bilan almashtirish ehtiyoji; ayni tarixiy davrga oid iboralarga bo'lgan doimiy ehtiyoj.

So'nggi yillarda frazeolog olimlarni frazeologik birikmalarning hosil bo'lish yo'llari masalasi tobora ko'proq qiziqirmoqda. Bu til birliklarining mazmuni, shu jumladan, frazeologik birikmalarning struktur-semantik xususiyatlari ham lingvistikada kam o'rganilgan sohalardan biri bo'lib qolayotganligi bilan bog'liqdir. frazeologik birikmaning semantik-frazeologik variantlari o'rtasidagi munosabatlarni oydinlashtirish uchun frazeoderivatsiya asosiy usullarini umumlashtirish shu boisdan ham muhim hisoblanadi.

XULOSA

Frazeologik birikmalar mazmuni haqida gap ketganda, shuni aytib o'tish kerakki, frazeologizmlar shunchaki predmetlar, harakat, holat va hokazolarni atamaydi, balki ularni tasvirlaydi. Bundan ko'rinib turibdiki, frazeologik birikmalar mazmunining mavhumlik darajasi yuqori bo'ladi. Frazeologik birikmalarning o'ziga xos xususiyati shundaki, uning semantik strukturasi ifodalilik elementi kuchli bo'ladi. Frazeologizmlar semantikasining o'ziga xos xususiyatlarini leksik semantika bilan taqqoslaganimizda, frazeologizmlarning kontekstual xususiyati nafaqat mustaqil ma'noga ega ekanligida, balki ularning semantik mazmuni jonli va ta'sirchan ekanligi bilan ham farqlanadi. Frazeologik birikmalarning bu xususiyati, ayniqsa, muhim ahamiyatga ega hisoblanadilar mazmuni haqida gap ketganda, shuni aytib o'tish kerakki, frazeologizmlar shunchaki predmetlar, harakat, holat va hokazolarni atamaydi, balki ularni tasvirlaydi. Bundan ko'rinib turibdiki, frazeologik birikma mazmunining mavhumlik darajasi yuqori bo'ladi. Frazeologik birikmaning o'ziga xos xususiyati shundaki, uning semantik strukturasi ifodalilik elementi kuchli bo'ladi. Frazeologizmlar semantikasining o'ziga xos xususiyatlarini leksik semantika bilan taqqoslaganimizda, frazeologizmlarning kontekstual xususiyati nafaqat mustaqil ma'noga ega ekanligida, balki ularning semantik mazmuni jonli va ta'sirchan ekanligi bilan ham farqlanadi. Frazeologik birikmalarning bu xususiyati, ayniqsa, muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

REFERENCES:

1. Bozorova, N. (2018). Phraseological Units as a Means of Expressing Emotions in the English and Uzbek Languages. *Journal of Scientific Research in Education*, 11(2), 113-122.
2. Omonullaeva, D. (2017). Comparative Analysis of Phraseological Units in English and Uzbek Languages. *Philology: Scientific Researches*, 2(14), 133-137.
3. Mirzakarimov, A., & Karimov, O. (2020). The Role of Phraseological Units in the Formation of Communicative Competence in English and Uzbek Languages. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 5(1), 12-17.
4. Rahimov, A. (2019). Typological Features of Phraseological Units in the English and Uzbek Languages. *Linguistics and Culture Review*, 3(2), 45-52.
5. Yuldashev, B. (2016). Cultural Aspects of Phraseological Units in the English and Uzbek Languages. *Journal of Intercultural Communication Research*, 45(3), 210-220.
6. Zokirova, S. (2018). Semantic Peculiarities of Phraseological Units in the English and Uzbek Languages. *Modern Problems of Linguistics and Literature*, 7(4), 88-95.
7. Abdullaeva, N. (2017). Cognitive Approach to Analyzing Phraseological Units in English and Uzbek Languages. *Language and Literature Studies*, 6(3), 55-62.
8. Nazarov, U. (2019). Comparative Analysis of Phraseological Units in English and Uzbek Languages: A Cognitive Perspective. *Journal of Cognitive Linguistics*, 14(1), 77-86.
9. Musaeva, M. (2018). Functional Aspects of Phraseological Units Translation from English into Uzbek Language. *Translation Studies*, 9(2), 33-41.